

VATH KORESHI

BIBLIOTEKA
SHTETIT

814-32

1291

ndërrimi
i gjëjeve

tregime

214-5
K 91

VATH KORESHI

NDERRIMI I QIEJVE

T R E G I M E

57048

BIBLIOTEKA E SHËTETIT
GJIROKASTER

1578

SHËTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

F A T A

Ajo ishte plakë dhe rronte fare e vetme në një shtëpi në të dalë të fshatit. Shtëpia ishte e vjetër, në haure kakarishin pulat dhe te dera flinte një qen që mendohej të kapte miza. Po mizat ishin të shpejta dhe qeni kuiste me dëshpërim, duke futur turinjte midis putrave të ndotura.

— Të hanë, o i zi? — murmuriste plaka, kur dëgjonte qenin që kuiste. Dikur ai kishte qenë i fortë dhe i shkathët, po tani e pat thyer pleqëria e strukej haureve dhe flinte gjithë ditën.

Dhe plaka dikur kishte qenë një grua e shkathët dhe e bukur, po tani ishte plakë, këmbët i dhembnin nga reumatizma dhe sytë i kishte të përlotur. Ajo mezi ngrihej dhe dilte çalë-çalë në oborr, për të hapur çarçafin e misrit në diell. Pulat rendnin pranë çarçafit dhe ajo mendohej t'i përzente me plisa.

— Ah, ju preftë një flamë, moj të mallëkuara!

Po pulat e dinin që plaka ishte zemërmirë dhe nuk ja kishin frikën. Ato bënin ka-ka-ka, shkonin gjer te gardhi, ku harliseshin llatarët e fryrë nga lëngu të kungujve dhe ktheheshin prapë te misri.

Prapa shtëpisë plaka kishte një kopsht dhe një arë të vogël zhurigë, që e mbillte me thekër. Thekri vinte i mbarë dhe asaj i gëzohej syri, kur shikonte kallinjte

e blertë që i lëkundte era. Tokën ja punonin fqinjët, ata ishin njerëz të mirë dhe e donin këtë grua kërcure. I bënin dru, i korrnin arën dhe i bluanin në mulli. Bile kishin dashur ta merrnin në shtëpitë e tyre, po ajo s'kishite dëgjuar të ikte nga ajo vjetërsirë e saj që mezi rrinte në këmbë dhe nga ara e saj e thektrit.

Gjithë ditën kjo plakë vërtitej nëpër oborr si hije, duke folur në më të shumtën e herës me vete. Atë e merrte malli të bisedonte me njeri; kështu që herë fliste me vete, herë me lopën, Murgjinën, kur e nxirrte nëpër mezhda për ta kullotur, herë me pulat që i vardiseshin misrit dhe herë-herë i hakërrohej atij çamarrokut të vogël, viçit të Murgjinës, që shpëtonte nga kapistalli dhe rendte si i tërbuar nëpër oborr, duke trembur pulat e duke i rënë me kokë qenit plak. Ajo e kapte nga turinj-të, viçi zgurdullonte sytë e i lëshonte frymën në fytyrë, pastaj i lëpinte duart me atë gjuhën e gjatë e të ashpër.

Ishte një plakë që rronte fare e vetme dhe të hënave pasdite, vinte një shall të zi në kokë e ulej buzë rrugës duke shikuar matanë kaptirave nga ktheheshin ata që shkonin për pazar. Shkarravitte me majën e shkopit në tokë dhe mendohej me sytë të ngulur matanë gjerdheve që i trazonin erërat që zbrisnin nga varoshet. Ajo priste të kthehej Banushi nga pazari, hipur në atë gomarin e tij të vogël me këmbë të shtrembëra e me një torbë leshi në shpinë. Banushi vinte dhe herë i thoshte se s'kishite marrë vesh gjë, herë i thosh se Lifka kish bërë ca zullume andej nga fshatrat e bregut. I kish dalë një fshatarri në rrugë dhe i kishte marrë paratë e qeve. Plaka rrudhte buzët dhe tundte kokën me dëshpërim:

— Si u bërë, mor i zi, si u bërë!

Kishin kaluar 12 vjet që atëhere kur te plaka nisi të vinte dendur e më dendur Lifka. Ai ish një çunak dhjetë vjeç, me ca leshra të trasha ngjyrë kërpi e hundën e kish me quka. Ata të Lirkës e kishin shtëpinë në faqen tjetër të kodrës, kishin një tufë fëmijë dhe ishin fare të këputur. Plakës i gëzohej zemra kur shihte këtë çunak

që zbriste faqes së kodrës, që kapërcente pastaj gëmushat e rrodheve në kopsht dhe vinte tek ajo. Plaka i jepte një grusht me arra, ai ulej në një shkëmb druri e niste t'i çante, duke tundur gjurin.

Lifka ish një çamarrok i prapë, që s'linte dy gurë bashkë. Kur plaka shkonte prapa shtëpisë, ai rendte te koçeku, merrte një kallam bërë apostafat për ta futur nëpër të çarat e dërrasave dhe i pinte qumështin nga tava. Por plaka nuk i thoshte gjë, sepse s'desh ta zemëronte dhe ta përzente këtë djalë. Ajo ishte fare kërcure, fëmijë nuk kishte dhe ai sikur ja mbushte shtëpinë plot.

Një natë ajo e mbajti për të fjetur. I bëri një përsesh me qumësht, i dha arra e bajame dhe pastaj e vuri të flinte. Atë e zuri gjumi si shqerrë e plaka i rrinte mbi kokë, duke i murmuritur fjalë që i rridhnin si mjaltë. Fytyra e Lifkës sikur ëmbëlsohej nga kjo dashuri që përgjonte mbi të, buzëqeshte e zbukurohej. Plaka i lëmonte flokët, e mbulonte me kujdes dhe e puthte në ballë.

Një ditë ajo i tha të atit të Lifkës:

— Jepma mua atë djalë, o Sulo! Ti ke një vatër e zoti të t'i falë! Jepma ta rris unë! Bukë kam, ca bulmete kam, do ta mbaj si djalin tim. Pastaj ja ku e ke. Vjen dhe e sheh dhe ai do të vijë e do t'ju shohë.

Sulos i vinte keq ta nxirrte djalin nga shtëpia, por fundja plaka ja ku ish dhe ja dha.

Kështu që kjo grua kërcure u bë me djalë. Dhe mbrëmjeve, teksa e vinte në gjumë, nisi t'i këndonte një këngë që e kish blamburitur kaq e kaq herë me veten e saj:

*Prit, o Dalan bej, prit të rritet djali,
pa plumb do të derdh në lule të ballit.*

Një dhembje dhe një urrejtje e egër ja shtrembëronte buzën kur sillte ndër mend Dalan beun. I gjori Memë, burri i saj, shkoi e u ngatërrua me beun e sarajit për të ngrënë kokën e vet. I dha paratë për blerjen e një livadh i të nxirosur, po paratë beu i hëngri dhe livadhin nuk e lëshoi. Prit sa të korr barë, prit sa të ndaj sinorë dhe

më në fund e bëri fjalën hasha. Atëherë Mema, levend burrë sa dilte një kokë mbi shokët, i drejtë dhe gjaknxehtë, ja përplasi beut në fytyrë këtë maskarallëk atje në mes të pazarit:

«Që kur, o bej paske zënë të hash fjalën dhe paratë të kështu?»

Beu, hipur në majë të kalit, qe nxirë e qe vrejtur dhe u kish thënë qehajallarëve:

«Hiqmani sysh këtë pizeveng, se flet përçart!»

Tri javë pas kësaj grindje në pazar, beu, që qe zëmëruar keq, futi Mesun Qorrin dhe e vrau Memën te livadhet e Sopokut.

Atëhere kjo plakë ishte një grua e re dhe, kur i thanë se burrin ja patën vranë te livadhet e Sopokut, hodhi një shami të zezë në kokë dhe shkoi dhe e ngriti vetë. Gratë e mëhallës shkulnin faqet dhe qanin me dënësë për Memën e shkretë, po ajo rrudhte buzët, tuntte kokën me një pikëllim të thellë dhe nuk derdhi një pikë lot.

Mema i la një djalë, Mevlanin, që rritej i gjatë e syrin pishë, gjallë i ati. Atë vit që u vra Mema, Mevlani ish një djalë nëntë vjeç dhe pat qarë me ca britma të çuditshme sa u këputi zemrën të gjithëve. Qe përplasur mbi sënduk dhe nuk lëshonte lot, po sokëllinte me gjithë gjoks: Aj, aj, aj!

Mevlani, megjithëse fëmijë, kishte vështrim prej të rrituri. Atëhere bënte klasën e dytë në Eret dhe vetë shkonte, vetë vinte dy orë rrugë me çantën në shpinë, i heshtur, i dashur, por serioz e me ata sytë e errët që të vështronin si një i madh. Ditën që i vranë të atin, shkroi në një fletore që e mbante në sënduk: «Sot, më 30 të marsit 192..., më vranë babanë njerëzit e Dalan beut. E shkruaj për mos ta harruar sa të jetë bota».

E ëma u rropat ta rritte këtë djalë mirë e më mirë. I shoqi kish dashur që të birin ta bënte me shkollë dhe ajo hëngri dynjanë me vuajtje, për ta rritur e mësuar atë. Si mbaroi klasën e tretë në Eret, ajo e dërgoi te ca miq në Korçë, që të vazhdonte shkollën atje. Po miqtë qëlluan njerëz të ftohtë dhe s'ja patën trajtuar mirë të birin.

Mevlani e ndjente këtë dhe, pa mbaruar klasën e pestë, një ditë dimri me shi e të ftohtë, u kthye vetëm nga Korça, i lagur e i përbaltur. përplasi librat në një qosh dhe u ul pranë zjarrit me sy të murrëtyer nga një mërzi e madhe. Nuk i tha asgjë së ëmës, vetëm vonë në darkë, kur ranë të flinin, i puthi duart dhe për herë të parë u ngashërye në prehër të saj.

Kur u bë gjashtëmbëdhjetë vjeç djalë, Mevlani i doli në pusi Dalan beut, po ai ishte ende një ferishte e njomë. plumbi dredhoi dhe trimat e beut e grinë me thika.

Brenda një jave u plak e u fishk kjo grua nga vdekja e të birit. «Si i duron zemra që s'i plas së nxirosurës!» qanin gratë në heshtje, pasi u hap varri i ri i Mevlanit, atje pranë Memës që qe tretur e po harrohej. Kurse kjo grua e mbetur kërcure, kish rënë në gjuhë dhe kish murruritur në një pikëllim të thellë: «Marrtë zoti hak për të gjitha këto!»

Po u tha bari i vjeshtës mbi varrin e Mevlanit, mbiu bari i ri i pranverës dhe Dalan beun s'po e dënonte as zoti, as robi.

Dhe ja, shpresa e vjetër për të marrë hak, ju ngjall përsëri kësaj plake kërcure, kur mori pranë gjirit të saj atë djalë me leshra të ashpra bojë kërpi dhe me quka te hunda:

*Prit, o Dalan bej, prit të rritet djali,
pa plumb do të derdhë në lule të ballit...*

Po Lifka, kur u bë 17 vjeç, krisi e iku me karvanin e qymyrxhive. U kthyen qymyrxhitë në pranverë, po Lifka nuk erdhi. I thanë se kish zbritur andej nga Tirana, kish hyrë në punë te një bej dhe i dërgonte ca sheqer kokël në një qese të vogël dhe nja dy kausha kafe. Më vonë mori vesh se beu i Tiranës e kishte nisur për në Korçë për të vrarë një hasmin e vet dhe që nga ajo kohë Lifka vërtitej si kaçak. Koburja s'i kish ndezur në mes të kafes dhe ai s'mund të kthehej as te beu në Tiranë, as tek ajo në fshat, se punës i pat dalë era dhe e kërkonin kudo.

Vërtitej maleve dhe kish zënë të bënte zullume te njerëzit që ktheheshin nga pazari.

Kur mori vesh të gjitha këto, plaka hyri brenda dhe i hodhi në katua gjithë plaçkat e tij. Dhe u bë e heshtur dhe nuk i hidhte më sytë andej nga sarajet e beut. «Kështu paska qenë e thënë, murmuriste. Tashti rro, or pusht, kur ai që rrita unë u bë pusht».

Po Dalan beu e paskësh pasur mortjen nga tjetër-kush. Qe krijuar partia. Malit dilte djemuria për të përzënë zaptuesit e për të marrë hak te bejlerët e agallarët për vuajtjet e fukarasë. Doli djali i Xhevos, djali i Myrtos. Doli më vonë vajza e madhe e Selimit, pastaj djali i dytë i Xhevos. Dilnin malit dhe kudo ndizej rrapëllima e madhe e luftës për çlirim.

Një mëngjez shtëpia e Xhevos u gdhi e bërë shkrumb. Thoshin se ra zjarri nga mullarët, po kjo ishte puna e Dalan beut bashkë me njerëzit e tij të ballit. Një javë më vonë plasi flaka në sarajet e Dalan beut. Xhevoja me të tijtë iku nga fshati dhe beu për hakmarrje çoi dhe vrau një të nipin e Xhevos në arë duke ngarë qetë. Dalan beu, pas kësaj, zbriti në qytet bashkë me njerëzit e tij të ballit dhe sarajeve u mbetën në këmbë vetëm muret e nxira nga tymi.

Dhe atë që donte ajo plakë e kishte bërë djali i Myrtos, Zalu. Erdhën dhe i thanë se Dalan beut ja kishte numëruar djali i Myrtos mu në mes të kasabasë dhe kështu qeni i kishte larë haqet që kishte në këtë botë. Kishte lëshuar duart kjo plakë dhe, duke parë nga shtëpia e Myrtos që nxirrte çatinë mbi pemët e kopshtit, kishte murmuritur: «Kurban nënja ty, more Zalo! Ditët njëmijë t'u bëfshin!»

Këtë gëzim ja farmakosi një lajm që i erdhi për Lifkën. I thanë se ai kishte shkuar me ballin. Plakës i rëndoi plumb në zemër. Plaçkat që ja kishte hedhur në katua, i nxori prapa shtëpisë dhe ja dogji.

«Si të ma nxish faqen, mor i zi?»

Kjo plakë desh ta shihte si ai, kapedani i Myrtos, kurse ai qe bërë një këlysh i ballit kundër partizanëve.

«Si të ma nxish faqen, mor i zi? Të më ishe bërë djalë i partisë e të ma gëzojë zemrën në pleqëri, mor i zi!» murmuriste ajo me dëshpërim.

Në pranverën e dyzetekatrës, partizanët i ranë një autokolone të gjermanit në rrugën e Leskovikut dhe pastaj u tërhoqën për në male. Gjermanët dhe balli u ngjiten nëpër fshatra. Ata morën rrugën e madhe të Drebeshës, dolën në fshatrat matanë Kilbit dhe më pastaj u ngjiten përkëtej.

Në ndajnatë plaka dëgjoji në oborr zëra dhe hapi karnatën e dritares; një tufë burrash me qeleshe të bardha e me shqiponjë në qeleshe ishte dyndur në atë buzë muzgu. Njëri nga ata kishte hipur në këmbët e shkallës dhe shikonte nga ajo, duke qeshur si njeri i njohur. Lifka?! Ajo e njohu nga sytë dhe nga një e çarë që kishte mbi vetull. Lifka që rrëzuar kur ishte i vogël te gurët prapa shtëpisë dhe e kishte carë vetullën si me thikë.

— S'më njeh, a? — ja bëri ai dhe plaka vuri re se zëri i qe trashur e i qe ngjirur.

Ajo tundi kokën, mblodhi buzët si me pikëllim dhe doli në krye të shkallëve.

— A erdhe, a? — ja bëri pa lëvizur nga vendi.

Lifka u bëri me shenjë shokëve dhe ata nisën të ngjiten grrap e grrup nëpër shkallë me ato këpucë të rënda. Ai e qafoi plakën, pastaj hynë në konak, hoqën armët dhe i vunë kopicë pranë derës.

— O nëne! — tha Lifka. — Çfarë ka për të ngrënë? Kemi bërë gjithë ditën rrugë dhe s'kemi vënë gjë në gojë.

— Ku ka plaka për të ngrënë? — tha ajo. — Grua pa burrë e pa njeri, e kam a s'e kam një kothere për vete.

Lifka qeshi me të madhe.

— Më ke mua, mos u mërzit! Ja, sa ta bëjmë Shqipërinë dhe të gjitha të mirat do t'i kesh. Po unë e di, dy pula i ke ti dhe mos i kurse për mua. Më kish marrë malli që ç'të të them.

— Dv pula i kam, — tha plaka — po s'më bën zemra t'i ther. Më duhen për ndonjë vezë.

— E, moj nënë Fata dhe ti!

Ai zbriti në katua me vetulla të rrudhura nga zemërimi, kapi një gjel dhe i këputi kokën te kreu i shkallëve. Pastaj vuri dy ballistë ta ripnin e ta pinqnin.

Ndërkohë krisi lebetia në fshat. Bastisnin shtëpitë e njerëzve të luftës, merrnin çdo mashkull që gjenin dhe e mbyllnin në shtëpinë e Mesun Qorrit. Mallëkimi i grave dhe kuja e kalamajvë të ndillnin lemeri:

Si u shtruan të hanin, brenda erdhi një ballist që kishte rendur me të katra.

— Hë! — ja bëri Lifka, pa e ngritur kokën nga tepsia me mish gjeli.

— Eshtë në stane — tha i porsaardhuri. — Kthehet në sabah.

— Sakën se del njeri nga fshati! — tha Lifka dhe ballisti bëri temena e doli.

«Qenke bërë dhe për temena!» mendoi plaka.

Ata hëngrën e pinë gjer në mes të natës, pastaj morën pushkët e ikën. Plaka s'vuri dot gjumë në sy.

E nesërmja po gdhinte e heshtur dhe e zymtë. Në male nisi të mugëllojë drita e mëkur e agimit, që merrte poshtë honeve dhe përrenjve, duke shtyrë togje muzgu. Ish një mëngjez i thellë dhe i heshtur, në pyje s'frynte grimë ere dhe në qiell ende s'kish nisur fluturimi i zogjve. Vetëm qyqja atje në pyll kish nisur të kërkonte që në ag diçka që s'e gjente kurrë: Ku-ku, ku-ku...

Në rrugën e ngushtë, që shkonte poshtë arës së thekërit, u dëgjuan hapat e një mushke dhe pas kësaj ca britma të ngjirura, vringëllima armësh dhe një tufë burrash që hidheshin mbi dikë në befasi. Plaka hapi derën e ashefit, që binte prapa shtëpisë, dhe atje matanë gomradave të arës një grumbull burrash përlesheshin dhe nxirrnin britma të mbytura. Një tufë qeleshesh të bardha hakërroheshin dhe i hidhnin litarin dikujt. Cilin lidhnin ata ashtu?

Hodhi një sharp të zi në kokë dhe doli me ngarendje. I zihej fryma në atë vrap, këmbët i ngatërroheshin në thekërishtë, po rendte dhe ndjente zemrën që i rëndonte në gjoks. Cilin bir lidhnin atje poshtë gomradave? Në mesnatë ata patën dalë nga shtëpia, ajo kish kujtuar se